

Гончарук В. А.,
кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри української
літератури та українознавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СИМВОЛІКИ НАРОДНОГО ЖИТЛА

В сучасній освіті пріоритетною виступає проблема виховання в молоді морально-етичної культури, формування в неї творчого мислення, художньо-естетичних смаків. Мистецтво оформлення традиційного народного житла приховує в собі значні можливості для морально-естетичного росту, розвитку духовного потенціалу особистості. Людина завдяки сприйманню мистецтва та власній творчості активізує емоції, викликає до життя творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує духовні відчуття.

Мета нашого дослідження – проаналізувати вплив знань про символічний зміст українського народного житла на розвиток високодуховної особистості майбутнього вчителя, який у навчально-виховному процесі зможе широко використовувати отриманий запас знань, свій художньо-естетичний досвід.

Феномен духовного потенціалу особистості в психолого-педагогічній літературі розглядається як невід’ємна складова духовності. В українському педагогічному словнику духовність тлумачиться як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для «інших» [1, с. 106].

Проблему духовного потенціалу особистості досліджували Б. Ананьєв, Т. Артем’єва, Н. Лейтес, К. Платонов, С. Горбенко, Л. Побережна, О. Рудницька, О. Щолокова Л. Ракітянська та ін.. На думку Н. Кічук, ядром творчого потенціалу особистості виступає духовність у силу того, що вона ґрунтується на домінуванні певної системи духовних цінностей і відображає

світосприймання особистості [3]. О.Олексюк вважає, що в духовному потенціалі особистості концентруються людські якості, здібності та можливості, які задають духовний вимір людському існуванню, актуалізують духовні сутнісні сили під час цілеспрямованої діяльності [5, с. 53].

Отже, духовний потенціал – це складна інтегрована властивість особистості, яка акумулює у собі міру та норму засвоєних цінностей і виражається в здатності до інтелектуального, творчого, етичного, естетичного, фізичного розвитку; розкриття духовних потенцій особистості (пам'ять, мислення, інтелект, емоції, потреби, інтереси, здібності, сприймання), стимулює бажання долучитися до культури, до активної творчої діяльності, сприяє самореалізації індивіда як суспільного суб'єкта.

Модель підготовки вчителя в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини спрямована на досягнення студентами глибинних знань українців щодо світобудови, їх високого естетизму в різних сферах життя, особливо в облаштуванні, мистецькому оздобленні свого житла.

Нагромаджений молодого людиною під час навчання в педагогічному університеті (особливо при вивченні дисциплін гуманітарного та мистецького циклів) духовно-емоційний досвід сприяє формуванню особистості з високою культурою, тонким світосприйманням і здатністю виразити всю гаму відчуттів за допомогою різних засобів мистецтва.

Традиційне народне житло – це символ космічного взаємозв'язку із Всесвітом: символ батьківщини, родинного затишку; символ тепла і доброти; материнської любові; символ світосприймання; символ людини як духовного і фізичного начал Всесвіту. У світовій символіці житло, зокрема будинок (хата) символізувало жіночий аспект світотворення, а також сховище мудрості, традиції, життя.

Символіка хати багата і різноманітна. У давнину практично всі її елементи, окрім побутово-прагматичного, мали символічне значення. У свідомості праслов'ян хата була моделлю Космосу. Долівка у традиційному житлі українців – глиняна (земля, яка багата на глину). Піч символізувала ще

одну складову – Вогонь. Невід’ємними атрибутами були криниці побіля осель (вода). І, нарешті, дах (стріха) уособлював Небо.

Три яруси житлового простору відігравали важливу символічну роль у взаємозв’язку обжитого простору з Всесвітом. Нижній ярус – це поєднання з матір’ю-землею, нижнім світом творення; верхній ярус житла – це зв’язок з небом, високою сферою світотворення; середній – людське середовище, яке зазнає змін, освоюючи обидва сусідні [2, с. 18]. В. Г. Кузь стверджує, що архітектоніка хати, як і світове дерево, – царина порядку: «Призьбу закорінюють у землю, тим самим підсилюючи зв’язок з предками, яких у прадавні часи ховали під порогом; її колись підводили червоною вохрою, яка символізувала ведичний образ смерті у червоних шатах, або чорною фарбою з тим же значенням. Призьба означала межу між «тим» і «білим світом», який презентували білі стіни – хоромина для сучасників, з очима-вікнами.» [4, с. 96].

Верхній ярус і стеля хати – це нібито небо, а сволок виконує роль охоронця оселі. Цінні відомості щодо символіки сволока подає нам В. Г. Кузь: «Сволок символізував небо, це основний серединний брус, на якому тримається стеля; виготовляли його з дуба або з липи. На ньому вирізьблювали дату побудови хати, іноді рік народження господаря, священні знаки на зразок кола з шестигранною розеткою всередині, так зване «колесо Юпітера», яке з часом замінив восьмикінцевий православний хрест, а в чистий четвер на сволокові накопчували свічкою хрести.» [4, с. 96].

Елементи середнього ярусу – стіни, двері, вікна, простінки – це проміжок між ідеалізованою небесною сферою і підземним світом. Вікна і двері виступали в ролі канатів спілкування людини з навколишністю, наділялися магичними властивостями оберегів житла [2, с. 18].

Таким чином, у наших предків кожна хата являла собою завершений твір мистецтва, побудований за законами краси й досконалості. Українські жінки старанно прикрашали хату вишитими рушниками, тканими килимами, настінними розписами, створювали світ краси, за допомогою якого формували естетичні смаки нації.

Постійно удосконалюючи свої знання про народне житло як «категорію української духовності», студенти прилучаються до глибинних витоків нашої ментальності, вчаться бачити у найближчому оточенні прекрасне, виношують в собі почуття святості щодо всього рідного. В. Г. Кузь зазначав: «Українці ставляться до рідної хати з релігійною святістю, вона для нас є джерелом істини, пірнувши до якого, відновлюєшся, воскресаєш, очищаєшся, мов на сповіді» [4, с. 99]..

Згодом упродовж навчання у студентів виникає неабияке бажання на основі традиційного творити щось нове, забезпечуючи у такий спосіб розвиток етнічних мистецьких традицій. Одночасно у процесі творчої діяльності студентів відбувається їхнє духовне зростання, виникає відчуття тонкощів мистецтва, здійснюється такий потрібний в наш складний час «катарсис душі». Впевнені, що в майбутньому високодуховні вчителі-особистості зможуть виплекати далеко не одне духовно багате покоління українців, яке шануватиме наші неперевершені мистецькі надбання та дбатиме про їх збереження і розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
2. Данилюк А. Українська хата / А. Данилюк. – К.: Наукова думка, 1991. – 108 с.
3. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Н. В. Кічук. – Київ, 1993. – 31 с.
4. Кузь В. Хата як виховний простір / Кузь Володимир // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 94–99.
5. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.